

Відблиск неба в нашому вікні

Лариса Іванишина

«Відблиск»

Автор сценарію, режисер, кінооператор Валентин Васянович
Художник Владлен Одуденко
Продюсери: Валентин Васянович, Ія Мислицька, Володимир Яценко, Анна Соболевська
В ролях: Роман Луцький, Андрій Римарук, Ніка Мислицька, Надія Левченко, Ігор Шульга, Олександр Данилюк
Harmata Films/Arsenal Films (UA), Limelite/ForeFilms (UA). 2021

Кадр з фільму «Відблиск». Режисер Валентин Васянович. Україна, 2021.

Поштовхом для фільму «Відблиск» стала родинна подія: «На початок роботи над цією історією, – розповів Валентин Васянович, – мене надихнув голуб. Він врізався в наше вікно, летів на великій швидкості. Візерунок, який залишився, був одночасно прекрасним і жахливим. Детальний відбиток крил, кривавий слід від удару голови, пір'я, що прилипло до скла: усе це бачила моя 10-річна дочка. У наступні дні ця подія торкнулася нас. Її хвилювання, запитання, очікування чудесного воскресіння, заперечення незворотності цієї події, спроби зрозуміти смерть з дитячої точки зору спонукали мене написати розповідь про стосунки батька й доньки в розпал скорботи з приводу смерті».

Як відомо, птахів у фольклорній традиції асоціюють з душами померлих (згадаймо розмову трьох пташок у містерії «Великий лях» Тараса Шевченка). І загиблого птаха у «Відблиску» можна асоціювати з душею людини, що загинула в російському полоні.

Інша декларація режисера засвідчує, що ідея цього фільму прийшла, коли почався обмін військовополоненими. Тоді з'явилася підтверджена інформація про тортури в донецькій в'язниці «Ізоляція». «Колишні бранці почали розповідати про умови утримання полонених в цій тюрмі, і тоді виникла ідея створити такого героя та розповісти цю історію. Моїм головним завданням було розповісти про наджорстоке ставлення до полонених, нелюдські муки і травми, які отримують там люди. І це жахіття відбувається не десь далеко, а зовсім поруч. Ці дикі речі відбуваються сьогодні у XXI столітті в Європі».

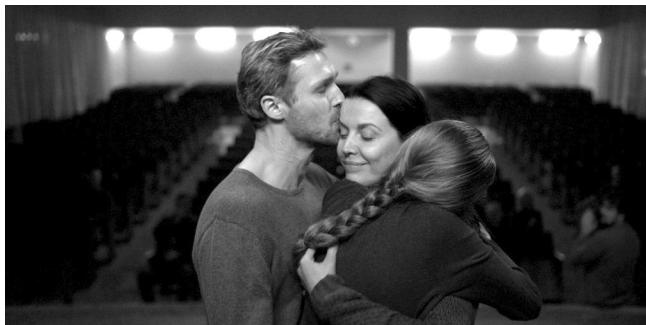
У цих двох поясненнях немає суперечності, бо і перше, і друге є у фільмі, який складається з двох частин: перебування головного героя Сергія Мельника в полоні та його спілкування з донькою після повернення з полону. Обидві лінії становлять сюжет фільму.

Валентин Васянович не змінив усталеної традиції: він є автором сценарію, режисером і оператором стрічки. Серед продюсерів – його дружина Ія Мислицька, а в ролі дівчинки Поліни знялася його донька Ніка Мислицька. Тобто

перед нами зразок авторського кіно, й постановнику як автору, очевидно, зручно й комфортно працювати таким «сімейним підрядом», а тим більше, коли (за Семеном Гулаком-Артемовським), «згода є в сімействі, де мир і тишина, щасливі там люди», їх «Бог благословляє, добро їм посилає...» Втім, претензії до «Відблиску» все-таки мають місце: насамперед у побажанні більш наповненої драматургії. Не стала драматургічно достатньою історія із загиблою пташкою, що розгортається у чималу за екранним часом сцену: батько розпалює вогнище на пустирі, де вони мають спалити загиблу пташку. Саме там, біля вогнища, у цьому небагатослівному фільмі відбувається важливий діалог батька з донькою: ідеться про Бога, який створив цей світ, про безсмертя душі. Дівчинка не вірить у божественне начало, бо вважає, що у близькому майбутньому людину можна створити за допомогою сучасних технологій, «бахнути струмом», – і все готово. Батькове запитання: «А як же душа?» – залишається без відповіді. Цей діалог, як і сама подія, що могла б залишитися непоміченою, включена в трагічний простір подій попередніх, сприймається тут як перехід фільму у простір метафізичний.

... У російсько-українській війні воюють наші мужні воїни. На жаль, гинуть, а буває, потрапляють у полон, що часто рівнозначно смерті. У фільмі показано садистські тортури, яких зазнав хірург Сергій – головний герой фільму, в якого з найвищою мірою достовірності перевтілюється Роман Луцький.

Ще більш садистських зазнав Андрій (Андрій Римарук). Про нього дізнаємося на початку історії, він – чоловік колишньої дружини Сергія. Всі троє у хороших стосунках. Андрій під тортурами ні в чому не зізнався своїм мучителям і втратив свідомість. До неможливого підлі дії російських агресорів промовисто свідчать про безмір накопиченого зла й нелюдської жорстокості, нагадуючи тортури в енкаведистських катівнях у часи сталінського тоталітаризму. Полоненому Сергієві, якого окупанти використовують як медика, що має констатувати смерть, випало

Роман Луцький, Надія Левченко, Ніка Мислицька
у фільмі «Відблиск».

стати свідком Андрієвих мук. Більше того, судилося припинити ці нелюдські муки в умовах повної безнадії (покидаючи українського полоненого в непритомному стані, комендант в'язниці буденним голосом мовив: «Якщо завтра не розколеться, в розхід!»). Цей епізод є смисловим і психологічним нервом фільму. Не можна погодитися з інтерпретацією Олександра Сакви, який дає негативну оцінку дії Сергія, стверджуючи, що тому не слід було позбавляти життя Андрія, навіть якщо шансів для його порятунку була бодай одна тисячна¹. Біда в тім, що шансів не було жодних: про підвали-катівні вже в 2014-му ходили легенди. Хірург Сергій позбавив виродків задоволення продовжувати катувати українського воїна.

Від цієї полемічної ноти варто перейти до стилю фільму, його художньої мови. Як і в попередньому фільмі «Атлантида», тут так само бачимо тривалі за часом кадри, зняті статичною камерою, – Васянович як кіноператор виробив власний стиль і, схоже, не збирається з ним розставатися. І хоча глядач розуміє, що така режисерська манера не випадкова, а більш утаємничений усвідомлює, що таким чином автор прагне максимально, аж до фізичних відчуттів, занурити глядача в ситуацію й атмосферу, проте час від часу виникає протест проти такого уповільнення-гальмування дії, проти надмірної затягнутості, коли, наприклад, показують в реальному часі, як відчиняються великі металеві облуплені двері, за якими стоїть пересувний крематорій.

Виникають питання й до логіки (і разом з тим до життєвої правди), пов'язаної з сюжетом, бо недостатня переконливість може підірвати довіру до показаного. Це стосується епізоду, коли Сергій потрапляє в полон. Вночі він їде в машині з водієм незнайомими дорогами, наосліп, без навігатора. Сценарист не посвячує глядача, чому допущено таку необачність, для нього важливим є сам факт, що вони напорилися на блокпост деєнерівців, водій загинув, а Сергій опинився в полоні. Далі автор, як уже мовилося, занурює глядача в дійсність підвального «потойбіччя», до найменших натуралістичних подробиць, знову-таки, в режимі реального часу показує, як мордують полоненого Сергія, як ведуть його «на мойку», яким є той сумнозвісний «підвал»,

куди потрапляє полонений. Ця натуральність нестерпна навіть для загартованого глядацького ока. Показаний конвеєр тортур викликає враження, що цьому не буде кінця. Бо жорстоке видовище (тут наші гримери перевершують самі себе в натуралізмі) таки займає чималу частину фільму. Не можна не співчувати акторам – Роману Луцькому й особливо Андрію Римаруку: сцени в полоні, у яких вони задіяні, не для слабких нервів, а як їм було це передавати перед камерою? Слід віддати належне і достовірній грі Ігоря Шульги в ролі начальника російської в'язниці на окупованому Донбасі: його персонаж не псих, як буває зазвичай, навпаки – він є втіленням незворушності, для нього робота з полоненими – це рутинна, він виконавець із чітко засвоєною методикою знищення українських воїнів.

Безперечно, важливою у «Відблиску» є тема адаптації до мирного життя скаліченої війною людини. Сергій після повернення з полону намагається пристосуватися до мирного життя: спілкується з колишньою дружиною і своєю донькою, котра також травмована через смерть на війні в'їтчим. Після кривавих, шокуючих сцен жорстокості режисер прагне показати світло в кінці тунелю: з допомогою доньки батько поволі адаптується до нормального життя. Фільм завершили знімати в січні 2021 року. Міжнародна прем'єра «Відблиску», як відомо, відбулася того ж року на 78 МКФ у Венеції – він увійшов до основної програми фестивалю. Це був перший український фільм, удостоєний такої честі. У відгуках присутніх на перегляді у Венеції наголошувалося, що Васянович продовжує рефлексувати на тему війни і робить це талановито, хай і в стилі артхаузного кіно. Підтвердили успіх тривалі оплески глядачів після прем'єри для широкої публіки (кіноманів та акредитованих фахівців). А фільммейкер Лео Каналі зробив власний висновок: «З кінематографічної точки зору фільм дуже напружений і цілісний. Помітний тонкий стиль режисера, вражає жахлива тематика, статичні кадри, де рухи роблять сцену. Єдине застереження до картини: вона виглядає надто "причесаною" з погляду естетики. Це охолоджує мої візуальні враження, особливо коли об'єктом сценічної композиції є тортури, і ці кадри виглядають дуже досконало»². Картина Васяновича лягає на психіку глядача важким тягарем. Та після того, що світ побачив у Бучі та інших окупованих росіянами містах України, жахіття полону, зображені у «Відблиску», не здаються надмірністю. Загалом сприйняття фільму дещо контраресійне: з одного боку, виникає внутрішній протест проти надмірностей у натуралізмі сцен жорстокості й насильства, показаних в режимі буденної рутини, з іншого – повага до сміливості, з якою В. Васянович взявся за відтворення такої реальності; інші режисери братися за таке не поспішають. Уже анонсовано нову роботу Васяновича, він прагне знову, як і в «Атлантиді», прогнозувати близьке майбутнє України.

¹ Саква Олександр. Які ми є? Три кіновраження VI Київського тижня критики. *Кіно-Тепл*. 2023, № 1. С. 14.

² <https://web.archive.org/web/20210908184415/https://www.radiosvoboda.org/a/venetsiysky-kinofestval-film-vidblysk/31450569.html>